

О. А. Навроцький

Аграрний бізнес України: реалії сьогодення

За результатами дослідження визначено, що протягом 2022 р. значна кількість сільськогосподарських підприємств зазнала збитків унаслідок збройної агресії російської федерації. Окупація територій, суттєва втрата поголів'я великої рогатої худоби, свиней і птиці, руйнація виробничих потужностей і тваринницьких комплексів призвели до скорочення виробництва як у рослинництві, так і у тваринництві. Висвітлено екзогенні та ендогенні ризики функціонування аграрного сектору. До внутрішніх ризиків віднесено втрату виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектору; ліквідацію значної кількості підприємств аграрного бізнесу; зміну спеціалізації через значні економічні втрати; руйнацію частини об'єктів інфраструктури зберігання та первинної переробки сільськогосподарської продукції; ускладнення збуту продукції на зовнішні ринки. Описано екзогенні ризики, зокрема скорочення інвестицій в агровиробництво, проблеми із закупівлею та ввезенням у країну добрив і засобів захисту рослин, затримки купівлі сучасної сільськогосподарської техніки. Зазначено, що присутність перелічених зовнішніх ризиків негативно відобразиться на економіці країни та продовольчій безпеці. Описано дії уряду для забезпечення стійкості аграрного бізнесу: відновлення експорту агропродукції морем, розроблення альтернативних логістичних мереж для експорту, вирішення проблем посівної кампанії, спеціальні програми кредитування та податкові канікули. Наведено основні проблемні питання, які потрібно вирішити уряду для забезпечення стабільності аграрного бізнесу та можливості його подальшого ефективного функціонування.

Ключові слова: аграрний бізнес, ризики, зерновий коридор, податкові канікули, пільгове кредитування.

Постановка проблеми. Сільське господарство – одна з провідних галузей економіки України. Крім того, агробізнес забезпечує найбільший експорт продуктів харчування в Європі та світі. Великий потенціал сільського господарства, значні посівні площі та сприятливі кліматичні умови для вирощування різноманітних культур надають можливість для ефективного ведення бізнесу. Проте все змінилось рік тому. Повномасштабне вторгнення агресора має непоправні наслідки, з якими доводиться боротись. Криза торкнулась усіх сфер діяльності, зокрема аграрного спрямування. Основна мета українського бізнесу, уряду та суспільства – вижити та перемогти. Аграрний сектор відіграє значну роль у досягненні цієї мети: забезпечення функціонування бізнесу, підтримка економіки країни, забезпечення базових потреб населення, надання робочих місць – все це може робити аграрний сектор в умовах війни. Проте аграрний сектор України має свої ризики, проблеми та багато запитань до уряду.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням стану аграрного сектору України, аналізу динаміки його розвитку займаються багато вчених. Зокрема, М. Негрей, А. Татаренко, І. Костенко [1] та О. Трофімцева [2], В. Якубів та ін. [3], А. Вас та ін. [4] займались вивченням основних проблеми довоєнного аграрного сектору, що перешкоджали подальшій ефективній його діяльності, аналізували вплив військових дій на території України на функціонування аграрної сфери. Провідні спеціалісти Національного інституту стратегічних досліджень [5] вивчають потенціал агропромислового комплексу в умовах системних ризиків, досліджують напрями державної політики щодо забезпечення української економіки від загроз, спричинених агресивною політикою росії.

Незважаючи на проведені дослідження, питання оцінювання впливу війни на аграрний бізнес України та подальший його розвиток залишається надзвичайно актуальним, що й зумовило вибір напряму дослідження.

Метою статті є аналіз сучасного стану аграрного бізнесу, дослідження основних ризиків його діяльності, обґрунтування дій уряду для забезпечення стійкості аграрного сектору та визначення проблемних питань щодо ефективного функціонування сфери АПК.

Основні результати дослідження. Потужний аграрно-виробничий потенціал України забезпечує стабільність продовольчої безпеки не лише на своїй території, а й низки країн світу. Протягом 2022 р. внаслідок збройної агресії РФ зазнали збитків 2653 суб'єкти господарювання агропромислового комплексу. Спостерігалось значне скорочення площі ріллі та багаторічних насаджень – на 1,9 млн га та 9 тис. га відповідно [6]. На сільськогосподарських землях, що знаходяться на окупованих територіях, утрачено контроль над дотриманням землекористувачами вимог стосовно охорони та раціонального використання земельних угідь, що створює ризики погіршення екології агроландшафтів. Важливою проблемою залишається замінована територія загальним обсягом 1 млн га, яка в майбутньому потребуватиме виділення суттєвих коштів на рекультивуацію задля повернення до активного сільськогосподарського обробітку. Це все призвело до скорочення посівних площ, у результаті чого на 35-40% знизився обсяг виробництва продукції рослинництва. Якщо проблеми аграрної галузі не будуть системно вирішені, площі посівів під зерновими культурами можуть скоротитися на 45%.

Слід зазначити, що окупанти викрали з тимчасово окупованих територій понад 500 тис. тонн зерна, незаконно вивезли десятки тисяч тонн соняшникової олії, сотні кілограмів овочів [7]. Це все призвело до значних збитків в агроформуваннях рослинницького напрямку.

Згідно з даними Мінагрополітики, у тваринницькій галузі протягом останнього року втрачено 15-20% поголів'я великої рогатої худоби, свиней і птиці. Це найбільше торкнулось бізнес-формувань Чернігівської, Харківської, Сумської, Київської, Донецької, Луганської, Миколаївської, Херсонської та Запорізької областей, де на початку 2022 р. за всіма категоріями господарств було сконцентровано поголів'я ВРХ – 25,3%, корів – 25,8%, свиней – 31,5%, овець та кіз – 28,2%, птиці – 24,9%. Виробництво продукції тваринництва в зазначених областях становило: м'яса – 20%, молока – 28,7%, яєць – 44,8% [8]. Проаналізувавши наведені цифри, можна зробити

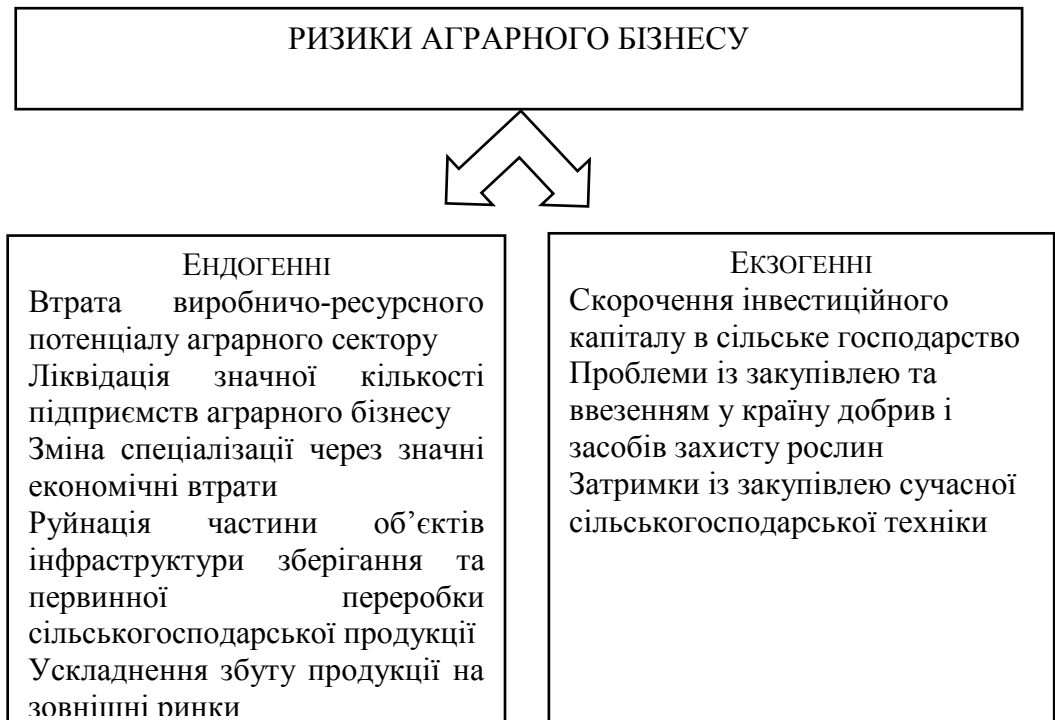

Рис. 1. Ризики аграрного бізнесу впродовж 2022 р.

Джерело: згруповано автором на основі [5].

висновок, що в обох галузях відбулося значне скорочення виробництва, яке своєю чергою сповільнює ведення аграрного бізнесу.

Наступним кроком нашого дослідження буде визначення ендогенних та екзогенних ризиків у функціонуванні аграрного сектору.

Одним з головних ризиків аграрного бізнесу є втрата виробничо-ресурсного потенціалу сектору АПК. Як зазначалось вище, це суттєве зменшення сільськогосподарських земель, що унеможливило проведення сільськогосподарської діяльності (у 2022 р. порівняно з 2021 р. загальна посівна площа скоротилася на 20%). Зниження урожайності та погіршення якісного складу земель сільськогосподарського призначення спричинене зменшенням обсягу внесених добрив і засобів захисту рослин. Згідно з оцінками експертів, внутрішнє споживання азотних добрив за 2022 р. знизилася на 40-55% – з 4,75 млн т до 2-2,9 млн т [9].

Забруднення земельних площ сільськогосподарського призначення призводить до виведення з обробітку останніх на довгий термін, а це третина території, яку відносять до зони ризикового землеробства, що потребуватиме суттєвих коштів на повернення їх до активного вжитку аграріями.

Щодо сільськогосподарської техніки, то її пошкоджено або повністю знищено окупантами на 2,9 млрд дол. США, втрати щодо виробничих потужностей – понад 1,6 млрд дол. США, тваринницьких комплексів – понад 1,5 млрд дол. США [10].

Як окремих ризик слід виділити вимушену ліквідацію підприємств аграрного бізнесу або зміну їхньої спеціалізації. Через бойові дії значна кількість працівників цієї сфери та фермерів змушена була припинити свою діяльність, а також покинути окупованій території (понад 150 тис. осіб). Виникли проблеми, що пов'язані з інфраструктурою зберігання зерна. За оцінками, дефіцит складських потужностей (10-15 млн т) через знищення зерносховищ збільшився до 20 млн т [5].

Під час війни спостерігається скорочення інвестицій в агровиробництво. Виникають проблеми із закупівлею та ввезенням у країну добрив і засобів захисту рослин, затримками із закупівлею сучасної сільськогосподарської техніки. Присутність перелічених зовнішніх ризиків негативно відобразиться на економіці країни та продовольчій безпеці.

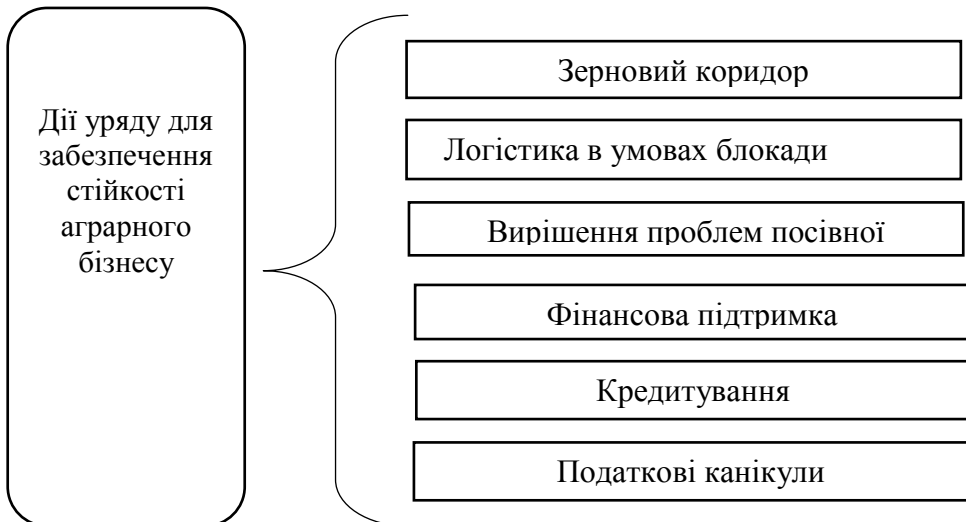

Рис. 2. Дії уряду для підтримки аграрного бізнесу

Джерело: згруповано автором на основі [11].

На 1.01.2023 р. прями втрати сільгоспвиробників оцінюються в 7832,4 млн дол. США [6]. Водночас на аграрну сферу покладають великі надії. Тому доцільно виділити дії уряду, спрямовані на забезпечення стійкості аграрного бізнесу.

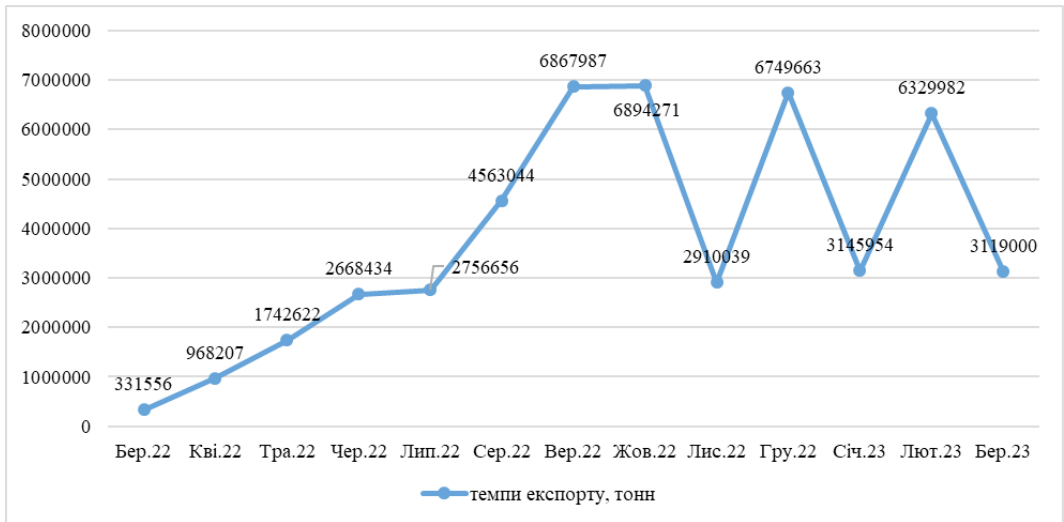

Рис. 3. Темпи експорту зернових та олійних культур упродовж березня 2022 р. – березня 2023 р. Джерело: побудовано автором на основі даних [12; 13].

Важливим досягненням уряду стало відновлення експорту агропродукції морем, так званим «зерновим коридором», це відбулось 1.08.2022 р. Україна змогла вивезти понад 3,5 млн т аграрної продукції до країн Азії, Європи та Африки. На рис. 3 зображено темпи експорту зернових та олійних культур за березень 2022 р. – березень 2023 р.

З рис. 3 бачимо, що саме із серпня відбулося зростання експорту. Проте ворог не дотримується домовленостей, і в листопаді 2022 р. та січні 2023 р. були заблоковані експортні судна, тому помічаємо стрімке падіння кривої. З початку березня 2023 р. експортовано 3119 тонн аграрної продукції. Сподіваємось, що цей показник зросте до кінця місяця і буде в межах попереднього.

Отже, уряд проводить усі необхідні роботи, щоб порти «Великої Одеси» щомісяця могли експортувати 3-4 млн тонн аграрної продукції. Зауважимо, що до початку війни обсяг такого вантажу становив майже 5 млн тонн щомісяця. Це говорить про те, що за таких складних умов економіка України одержує мільярди прибутку з аграрного бізнесу.

Часткова блокада портів змушує уряд створювати альтернативні логістичні мережі для експорту. Бізнес-спільнота докладає усіх зусиль щодо домовленостей з Румунією та Болгарією з питань експорту через їхні морські порти. Це потребує часу, якого Україна не має. Ще одним логістичним напрямом є залізничне сполучення, але тут потрібне значне фінансування для розширення мережі залізничної інфраструктури як України, так і країн-сусідів.

Нагальною проблемою для уряду залишається посівна кампанія. Тут вжито низки заходів, серед яких виділимо такі: мінімізовано опрацювання потрібних ліцензій та сертифікатів, спрощено імпорт сільськогосподарської продукції рослинництва, запроваджено принцип екстериторіальності, введено нульову ставку акцизного податку та зниження розміру ПДВ до 7% на пальне, спрощено роботу з пестицидами та агрохімікатами, надано можливість експлуатації тракторів і самохідних шасі без реєстрації їх. Ці нововведення, безумовно, позитивно вплинуть на проведення посівної, але робота із забезпечення функціонування аграрного сектору має залишатися системною та планомірною. Зокрема, залишається актуальною проблема різкого зростання цін на пальне та добрива, яка вимагає додаткових заходів уряду для її вирішення.

Аграрний бізнес потребує фінансової допомоги від держави. Тому уряд ухвалив постанову «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо забезпечення кредитної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам»

[14], якою визначена фінансова підтримка для аграріїв на період воєнного стану. Ця постанова більше розрахована на малі та середні підприємства із щорічним оборотом не більше ніж 20 млн євро, які обробляють до 10 000 га землі. Суть полягає в компенсації відсоткової ставки за залученими кредитами. Максимальна сума кредиту, на який поширюється компенсація відсоткової ставки, становить 50 млн грн.

Кредитування слід розглядати як невід’ємну складову ефективного функціонування та розвитку аграрного бізнесу. Вагомою підтримкою для сільськогосподарських товаровиробників стала програма «Доступні кредити 5-7-9». Доступність таких кредитів із звичайною ставкою, із частковою компенсацією держави та ще й з державними гарантіями неабияк зацікавила агропідприємства (рис. 4).

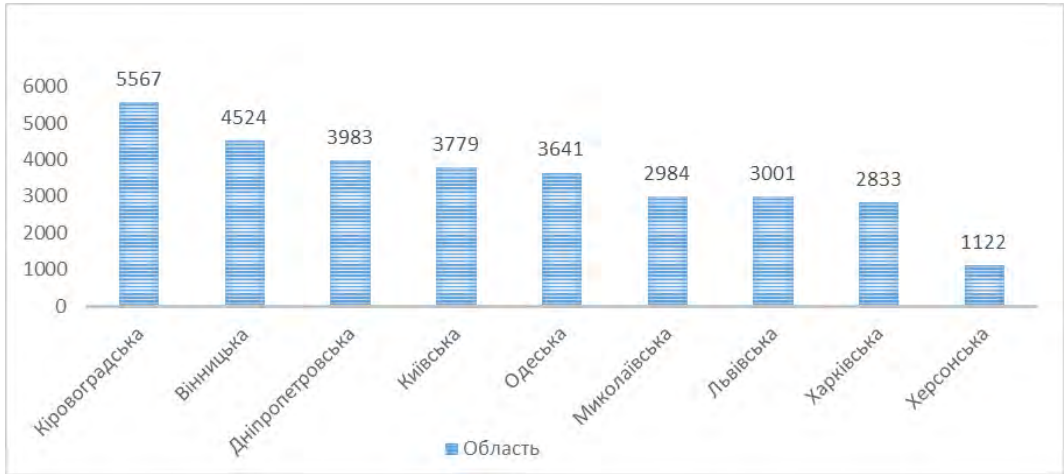

Рис. 4. Кількість сільгосптоваровиробників, які скористалися програмою «Доступні кредити 5-7-9» у 2022 р.

Джерело: побудовано автором на основі [15].

Як бачимо, досить велика кількість підприємств аграрного сектору по всій Україні отримали кредитні кошти, які використовують на закупівлю насіння, добрива, ПММ для підготовки до посівної та збору урожаю, на виплату заробітної плати працівникам тощо. Можливості прокредитуватися за такими умовами дають аграрному бізнесу змогу підтримувати національну економіку, створюючи попит у суміжних галузях і надаючи робочі місця на селі. Зауважимо, що сьогодні галузь забезпечує ліву частку валютних надходжень і тримає курс гривні. Проте обіцянка уряду щодо пролонгації означеної програми у 2023 р. ще не виконана, тому аграріїв змушують повертати минулорічні кредити.

За програмою один суб’єкт господарювання отримував пільговий кредит у розмірі 90 млн грн і терміном до 12 місяців. Якщо уряд не продовжить програму, аграріям потрібно буде повернути близько 38 млрд грн кредитів. І це напередодні старту найскладнішої за роки незалежності посівної кампанії, на яку додатково треба залучити ще близько 40 млрд грн.

Позитивним моментом є податкові канікули від уряду. Законодавством [16] передбачено, що за земельні ділянки державної та комунальної форм власності, які розташовані на окупованих територіях або тих, де ведуться (велися) бойові дії, не нараховується і не сплачується земельний податок та орендна плата. Така можливість чинна протягом періоду воєнного стану.

Сьогодні аграрний бізнес є другим фронтом боротьби нашого народу за продовольчу та фінансову незалежність, тому для його повноцінного функціонування важливо вирішити такі нагальні питання:

1. Забезпечити умови для проведення аграріями всього необхідного комплексу польових робіт. Варто залучити представників ЄС, щоб підтримати українських аграріїв і сприяти проведенню весняної посівної.

2. Сприяти відновленню поголів'я тварин і відбудові тваринницьких комплексів. Уряду потрібно звернутися до країн-партнерів і міжнародних організацій з тим, щоб останні запровадили спеціалізовані грантові програми, спрямовані на закупівлю вітчизняними аграріями молодняка тварин, проведення їх вакцинації, будівництво тваринницьких ферм сімейного типу, а також забезпечили фінансування таких програм.

3. Забезпечувати «зерновий коридор», продовжувати його термін до припинення дії воєнного стану. Важливим також є розширення зернової ініціативи на Миколаївський портовий вузол, а також внесення до угоди можливості імпорту мінеральних добрив до українських портів.

4. Адаптувати аграрну політику України до відповідних положень Спільної аграрної політики ЄС, сприяти приведенню вітчизняного законодавства в цій сфері у відповідність до вимог, пов'язаних із вступом України до ЄС. Водночас законодавчі та нормативно-правові акти, які аграріям буде складно впровадити в умовах війни, доцільно ухвалювати з відтермінованим строком уведення в дію – після завершення воєнного стану.

5. Прийняти рішення щодо продовження програми «Доступні кредити 5-7-9» та збільшити ліміти кредитування з 90 млн грн до 180 млн грн на одне підприємство [17].

Якщо уряд вирішить ці проблемні питання, то аграрний бізнес зможе ефективно працювати та матиме можливість наповнювати державну казну.

Висновки. Український аграрний бізнес переживає дуже складні часи. Унаслідок збройної агресії російської федерації прямі втрати сільгоспвиробників оцінюються в 7832,4 млн дол. США, до яких призвели неможливість обробітку ґрунту на окупованих територіях, втрата 15-20% поголів'я великої рогатої худоби, свиней і птиці, крадіжки продукції (зерна), руйнація тваринницьких комплексів, примусове закриття агроформвань тощо.

Подолання основних ризиків аграрної сфери та втрати виробничо-ресурсного потенціалу АПК, забруднення земельних площ сільськогосподарського призначення, вимушеної ліквідації аграрних підприємств, скорочення інвестицій дасть змогу агробізнесу ефективно функціонувати та забезпечувати продовольчу безпеку. Для цього уряду потрібно забезпечити проведення всього комплексу польових робіт; сприяти відновленню поголів'я тварин і відбудові тваринницьких комплексів; адаптувати аграрну політику України до відповідних положень Спільної аграрної політики ЄС; сприяти приведенню вітчизняного законодавства в цій сфері у відповідність до вимог, пов'язаних із вступом України до ЄС; прийняти рішення щодо продовження програми «Доступні кредити 5-7-9» та збільшити ліміти кредитування з 90 млн грн до 180 млн грн на одне підприємство. Сподіваємося, що керівництво держави максимально ефективно вирішить усі проблемні питання аграрного бізнесу та дасть змогу забезпечити населення потрібними продуктами харчування.

Список використаних джерел

1. Негрей М., Тараненко А., Костенко І. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>
2. Негрей М. В., Трофімцева О. В. Аналіз функціонування аграрного сектору України в умовах війни. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Економічна*. 2022. Вип. 102. С. 49-56. DOI: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-102-06>
3. Yakubiv V., Yakubiv R., Maksymiv Yu., Hryhoruk I., Popadynets N., Iwaszczuk N. Assessment of Efficiency of Agricultural Enterprise Management: Methods and Trend Analysis. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2020. Vol. 7(3). Pp. 19-26. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.7.3.19-26>
4. Was A., Sulewski P., Krupin V., Popadynets N., Malak-Rawlikowska A., Szymanska M., Skorokhod I., Wysokiński M. The Potential of Agricultural Biogas Production in Ukraine – Impact on GHG Emissions and Energy Production. *Energies*. 2020. Vol. 13(21). Pp. 1-20. DOI: <https://doi.org/10.3390/en13215755>
5. Русан В. Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023 рік. *Національний інститут стратегічних досліджень*: сайт. 10.03.2023. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/4860>
6. Аграрні збитки та втрати під час війни: методологія оцінювання і поточні результати. *Український клуб аграрного бізнесу*: сайт. 06.03.2023. URL: https://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/agrarni_zbitki_ta_vtrati_pid_chas_viyni_metodologiya_otsinyuvannya_i_potochni_rezultati

7. Висоцький Т. Окупанти крадуть в українських аграріїв зернові, олію, овочі та сільгосптехніку. *АгроЕліта*: сайт. 14.05.2022. URL: <https://agroelita.info/vysotskyu-okupanty-kradut-v-ukrainskykh-ahraryiv-zernovi-oliyu-ovochi-ta-silhosptekhniku>
8. Немцева Ю. Через війну в Україні зруйновано 206 тваринницьких ферм. *Kurkul.com*: сайт. 14.11.2022. URL: <https://kurkul.com/news/31880-cherez-viynu-v-ukrayini-zruynovano-206-tvarinnitskih-ferm>
9. Арестархов О. Ринок добрив 2022: українська хімія витримала удар, адаптувалася до військових умов і розпочала відновлення. *InterFax-Україна*: сайт. 26.12.2022. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/880515.html>
10. Марчук Д. Посівна 2023 під питанням? *Ліга. Блоги*: сайт. 01.03.2023. URL: <https://blog.liga.net/user/dmarchuk/article/49717>
11. Яськів Б., Брянська М. Як працює аграрний бізнес в умовах війни. *Zn.Ua*: сайт. 29.04.2022. URL: <https://zn.ua/ukr/ariculture/jak-pratsjuje-ahrnarnij-biznes-v-umovakh-vijni.html>
12. В лютому 2023 року було експортовано 6,9 млн тонн аграрної продукції. *Верховна Рада України*: сайт. 7.03.2023. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/233890.html>
13. Україна. Експорт зернових та олійних культур за 2022-2023 рік. *UkrAgroConsult*: сайт. 2023. URL: <https://ukragroconsult.com/ukrayina-eksport-zernovyh-ta-olijnyh-kultur-za-2022-rik>
14. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо забезпечення кредитної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.03.2022 р. № 378. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-2022-%D0%BF#Text>
15. Посівна 2023 на межі зриву. *Всеукраїнська аграрна рада*: сайт. 1.03.2023. URL: <http://ukrsugar.com/uk/post/posivna-2023-roku-na-mezi-zrivu>
16. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
17. Собкевич О. В., Шевченко А. В., Русан В. М., Белашов С. В., Жураковська Л. А. *Реальний сектор економіки України в умовах системних викликів*: аналіт доп. К.: НІСД, 2021. 53 с. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/realniy-sektor-ekonomiki-ukraini-v-umovakh-sistemnikh-viklikiv>

References

1. Nehrey, M., Taranenko, A., & Kostenko, I. (2022). Ahrarnyy sektor Ukrainy v umovakh viyny: problemy ta perspektyvy [The agricultural sector of Ukraine in the conditions of war: problems and prospects]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38> [in Ukrainian].
2. Nehrey M. V., & Trofimtseva, O. V. (2022). Analiz funktsionuvannya ahrarnoho sektoru Ukrainy v umovakh viyny [Analysis of the agriculture sector of Ukraine during the war]. In *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Ekonomichna [Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Economic Series]*: Vol. 102 (pp. 49-56). DOI: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-102-06> [in Ukrainian].
3. Yakubiv, V., Yakubiv, R., Maksymiv, Yu., Hryhoruk, I., Popadynets, N., & Iwaszczuk, N. (2020). Assessment of Efficiency of Agricultural Enterprise Management: Methods and Trend Analysis. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, 7(3), 19-26. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.7.3.19-26>
4. Was, A., Sulewski, P., Krupin, V., Popadynets, N., Malak-Rawlikowska, A., Szymanska, M., Skorokhod, I., & Wysokiński, M. (2020). The Potential of Agricultural Biogas Production in Ukraine – Impact on GHG Emissions and Energy Production. *Energies*, 13(21), 1-20. DOI: <https://doi.org/10.3390/en13215755>
5. Rusan, V. (2023, Mar 10). Ahrarnyy sektor ekonomiky: pidsumky 2022 ta prohnoz na 2023 rik [The agricultural sector of the economy: the results of 2022 and the forecast for 2023]. *National Institute of Strategic Studies*: Website. Retrieved from <https://niss.gov.ua/en/node/4860> [in Ukrainian].
6. Ahrarni zbytky ta vtraty pid chas viyny: metodolohiya otsynyuvannya i potochni rezul'taty [Agrarian losses and losses during the war: assessment methodology and current results] (2023, Mar 6). *Ukrainian club of agrarian business*: Website. Retrieved from https://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/aharni_zbitki_ta_vtraty_pid_chas_viyni_metodologiya_otsynyuvannya_i_potochni_rezultati [in Ukrainian].
7. Vysotskyu, T. (2022, May 14). Okupanty kradut' v ukrayins'kykh ahraryiv zernovi, oliyu, ovochi ta sil'hospstekhniku [Occupiers steal grain, oil, vegetables and agricultural machinery from Ukrainian farmers]. *Agroelita*: Website. Retrieved from <https://agroelita.info/vysotskyu-okupanty-kradut-v-ukrainskykh-ahraryiv-zernovi-oliyu-ovochi-ta-silhosptekhniku> [in Ukrainian].
8. Nemtseva, Yu. (2022, Nov 14). Cherez viynu v Ukraini zruynovano 206 tvarynnyts'kykh ferm [206 livestock farms were destroyed in Ukraine due to the war]. *Kurkul.com*: Website. Retrieved from <https://kurkul.com/news/31880-cherez-viynu-v-ukrayini-zruynovano-206-tvarinnitskih-ferm> [in Ukrainian].
9. Arestarkhov, O. (2022, Dec 26). Rynok dobryv 2022: ukrayins'ka khimiya vytrymala udar, adaptuvalasya do viys'kovykh umov i rozpochala vidnovlennya [Fertilizer market 2022: Ukrainian chemistry withstood the blow, adapted to military conditions and began recovery]. *InterFax-Ukraine*: Website. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/blog/880515.html> [in Ukrainian].
10. Marchuk, D. (2023, Mar 1). Posivna 2023 pid pytanniam? [Sowing 2023 in question?] *League. Blogs*: Website. Retrieved from <https://blog.liga.net/user/dmarchuk/article/49717> [in Ukrainian].

11. Yaskyv, B., & Bryanska, M. (2022, Apr 29). Yak pratsyuje ahraryny biznes v umovakh viyny [How agrarian business works in war conditions.]. *Zn.Ua*: Website. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/ariculture/jak-pratsjuje-ahrarynij-biznes-v-umovakh-vijni.html> [in Ukrainian].
12. V lyutomu 2023 roku bulo eksportovano 6,9 mln tonn ahrarynoyi produktsiyi [In February 2023, 6.9 million tons of agricultural products were exported] (2023, Mar 7). *Verkhovna Rada of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/print/233890.html> [in Ukrainian].
13. Ukrayina. Eksport zernovykh ta oliynykh kul'tur za 2022-2023 rik [Ukraine. Export of grain and oil crops for 2022-2023] (2023). *UkrAgroConsult*: Website. Retrieved from <https://ukragroconsult.com/ukrayina-eksport-zernovykh-ta-olijnykh-kultur-za-2022-rik> [in Ukrainian].
14. Pro vnesennya zmin do deyakykh aktiv Kabinetu Ministriv Ukrayiny shchodo zabezpechennya kredytnoyi pidtrymky sil's'kohospodars'kym tovarovyrobnykam [On making changes to some acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding the provision of credit support to agricultural producers] (2022). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted on 2022, Mar 27, 378. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
15. Posivna 2023 na mezhi zryvu [The 2023 crop is on the verge of failure] (2023, Mar 1). *National Association of Sugar Producers of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://ukrsugar.com/uk/post/posivna-2023-roku-na-mezhi-zryvu> [in Ukrainian].
16. Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrayiny ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo diyi norm na period diyi voyennoho stanu [On the introduction of amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the application of norms during the period of martial law] (2022). Law of Ukraine, adopted on 2022, Mar 15, 2120-IX. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> [in Ukrainian].
17. Sobkevych, O. V., Shevchenko, A. V., Rusan, V. M., Byelashov, Ye. V., & Zhurakovska, L. A. (2021). *Real'nyy sektor ekonomiky Ukrayiny v umovakh systemnykh vykykiv [The real sector of the economy of Ukraine in conditions of systemic challenges]*. K: NISS. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/realnyy-sektor-ekonomiki-ukraini-v-umovakh-sistemnykh-vikykiv> [in Ukrainian].

Navrotsky O. A. Agricultural business of Ukraine: realities of today.

The world's food security largely depends on the stability of Ukraine's agricultural business. The study determines that during 2022, a significant number of agricultural enterprises suffered losses as a result of the armed aggression of the Russian Federation. The occupation of land, the loss of 15-20% of cattle, pigs, and poultry, and the destruction of production facilities and animal husbandry complexes led to the reduction of production in both the crop and animal husbandry sectors. The article highlights the exogenous and endogenous risks to the functioning of the agricultural sector. Internal risks include: loss of production and resource potential of the agricultural sector; liquidation of a significant number of agricultural enterprises; change in specialization due to significant economic losses; destruction of a part of the infrastructure facilities for storage and primary processing of agricultural products; difficulty in selling products on foreign markets. Exogenous risks are described, i.e. the reduction of investments in agricultural production, problems with the purchase and import of fertilizers and plant protection products, and delays in the purchase of modern agricultural machinery. The article reveals that the presence of the listed external risks will have a negative impact on the country's economy and food security. The measures taken by the government to ensure the sustainability of agrarian business are described. The main problematic issues that the government needs to solve in order to ensure the stability of the agricultural business and the possibility of its further effective functioning are outlined, including the provision of conditions for farmers to carry out all the necessary field work; promotion of the restoration of the animal population and the reconstruction of livestock complexes; adaptation of the agricultural policy of Ukraine to the provisions of the Common Agrarian Policy of the EU, bringing the domestic legislation in this area into compliance with the requirements related to Ukraine's accession to the EU; and making a decision on the extension of the "5-7-9 Affordable Loans" program and increasing the lending limits from UAH 90 million to UAH 180 million per enterprise. Solving these urgent issues will provide an opportunity for agricultural business to work effectively and fill the state treasury.

Keywords: agricultural business, risks, grain corridor, tax holidays, preferential lending.

Навроцький Остап Андрійович – аспірант кафедри економіки підприємства Львівського національного університету імені Івана Франка (e-mail: ostap.navrotsky@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-3593-719X>).

Navrotsky Ostap Andriyovych – a graduate student of the Department of Business Economics of the Ivan Franko National University of Lviv.

Надійшло 17.01.2023 р.